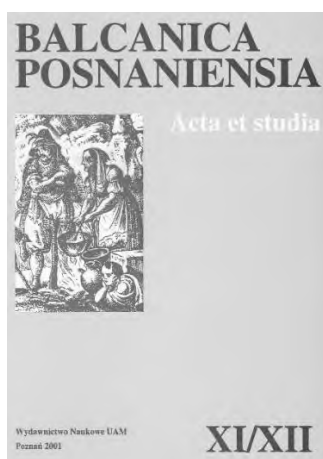

Sziling Jan, *Niemieckie władze okupacyjne wobec mniejszości narodowych i wyznaniowych na terenie Pomorza Gdańskiego (1939–1945)*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 2001, t. 11–12, s. 199–206.

<https://doi.org/10.14746/bp.2001.11-12.20>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/52625>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

NIEMIECKIE WŁADZE OKUPACYJNE WOBEC MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I WYZNANIOWYCH NA TERENIE POMORZA GDAŃSKIEGO (1939-1945)

JAN SZILING

ABSTRACT. Sziling Jan, *Niemieckie władze okupacyjne wobec mniejszości narodowych i wyznaniowych na terenie Pomorza Gdańskiego [1939-1945]* (The attitude of German occupation authorities towards the ethnic and denominational minorities on the territory of the Gdańsk Pomerania [1939-1945]). *Balcanica Posnaniensia. Acta et studia*, XI/XII, Poznań 2001. Adam Mickiewicz University Press, pp. 199-205. ISBN 83-232-1078-0, ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

Jan Sziling, Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika (Mikołaj Kopernik University), Plac Teatralny 2a, 87-100 Toruń, Polska-Poland.

Referat niniejszy obejmuje problematykę mniejszości narodowych, w latach 1939-1945 zamieszkujących tę część przedwojennego województwa pomorskiego, która weszła w skład utworzonej przez okupanta niemieckiego jednostki administracyjnej: Okręg Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie (Reichsgau Danzig-Westpreussen).

Struktura narodowościowa i wyznaniowa województwa pomorskiego różniła się znacznie od struktury II Rzeczypospolitej. Na całym obszarze państwa polskiego ludność polska – według spisu z 1931 r. – liczyła: 22 mln (68, 9%), ukraińska – 4, 4 mln (13, 9%), żydowska – 2,7 mln (8,6%), białoruska – 1 mln (3,1%), niemiecka – 0,7 mln (2,3%), rosyjska – 0,14 mln (0,4%) i inne narodowości – około 1 mln. Natomiast według wyznania – 64,8 % stanowili katolicy, 11,8% – prawosławni, 10,2% – grekokatolicy, 9,8% – wyznawcy judaizmu, 2, 6% – ewangelicy, a inni stanowili tylko 0,5%¹.

Województwo pomorskie było o wiele bardziej jednolite, tak pod względem narodowościowym, jak i wyznaniowym. Przede wszystkim dominowała tutaj bardzo wyraźnie ludność polska, licząca w 1937 r. 1 109 369 osób, co stanowiło 90,03% ogółu mieszkańców. Drugą grupę narodowościową stanowiła ludność niemiecka – 112 499 osób, czyli 9,13%. Pozostałe więc mniejszości nie stanowiły nawet 1% mieszkańców, a mianowicie: ludność żydowska – 8504 osoby (0,69%), ludność ukraińska i białoruska – 1083 osoby (0,09%) oraz inni – 734 osoby

¹ *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, Warszawa 1981, t. A-N, s. 441; *Kościół katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik statystyczny*, Warszawa 1991, s. 38.

(0,06%). W tej ostatniej grupie mieszczą się przede wszystkim Czesi, Litwini, Rosjanie oraz osoby z Europy Zachodniej. Mniejszości narodowe zamieszkiwały głównie w miastach².

Powyższa struktura narodowościowa uległa w latach wojny i okupacji niemieckiej istotnym zmianom, a było to związane z działaniami wojennymi i przede wszystkim z polityką germanizacyjną okupacyjnych władz niemieckich. Z jednej strony nastąpiły zmiany liczebności ludności polskiej i niemieckiej, a z drugiej – całkowite usunięcie ludności żydowskiej i cygańskiej. Pozostałe mniejszości narodowe utrzymały swój stan, a niektóre nawet go powiększyły.

Zmiany ilościowe członków poszczególnych związków wyznaniowych były związane z przemianami struktury narodowościowej – z eksterminacją i wysiedlaniem Polaków i Żydów oraz osadnictwem niemieckim, a nie były związane z konwersją. Na urzędników niemieckich wywierano niekiedy naciski w kierunku wystąpienia z Kościoła, ale nie miało to masowego charakteru.

W niniejszym referacie nie uwzględniłem ani ludności niemieckiej, ani ludności polskiej, chociaż do mniejszości należy zaliczyć także ludność niemiecką. Uwzględniając natomiast wyniki niemieckiej listy narodowej, należałoby do mniejszości narodowych zaliczyć po marcu 1942 r. także ludność polską. W referacie nie uwzględniono również robotników z różnych krajów, przymusowo skierowanych między innymi na Pomorze Gdańskie do pracy w rolnictwie i przemyśle, jak również więźniów wielu narodowości w obozie koncentracyjnym Stutthof. Tych problemów nie można jednak rozpatrywać na płaszczyźnie sytuacji mniejszości narodowych³.

Całokształt polityki narodowościowej znajdował się w kompetencji niemieckich władz partyjnych i administracyjnych Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie. Tak jednak jesienią 1939 r., jak i w latach następnych organem współdecydującym i wykonawczym była policja hitlerowska – na szczeblu centralnym Główny Urząd Bezpieczeństwa Rzeszy, a w okręgach – urzędy gestapo.

Stosunek władz okupacyjnych do ludności podbitych terytoriów określały przesłanki rasowe i polityczne, ale i gospodarcze oraz militarne. Przesłanki rasowe zdeterminowały stosunek do ludności żydowskiej i cygańskiej, natomiast przede wszystkim względy polityczne wpłynęły na popieranie mniejszości ukraińskiej, białoruskiej i rosyjskiej. Były one traktowane jak „członkowie zaprzyjaźnionych państw”⁴.

Z ustalonych grup etnicznych, na Pomorzu Gdańskim w okresie okupacji zamieszkiwali: Żydzi, Cyganie, Ukraińcy, Białorusini, Rosjanie, Czesi, Litwini oraz znikoma liczba osób innych narodowości, wśród nich jedna rodzina chińska zamieszkała w Toruniu. Charakterystyczne jest, iż większość tych mniejszości narodowych nie miała zaplecza w postaci własnego państwa narodowego (Ukraińcy, Białorusini i Rosjanie nie utożsamiali się z ZSRR).

² Archiwum Państwowe w Bydgoszczy (dalej cyt.: AP-Bydgoszcz), *Urząd Wojewódzki Pomorski w Toruniu w latach 1920-1939*, sygn. 2950.

³ Problematykę tę najszerszej omawiają W. Jastrzębski i J. Sziling, *Okupacja hitlerowska na Pomorzu Gdańskim w latach 1939-1945*, Gdańsk 1979.

⁴ AP-Bydgoszcz, *Regierung Bromberg 1939-1945*, sygn. 151.

Najliczniejszą grupą spośród mniejszości narodowych byli Żydzi – w granicach okręgu było ich około 21 tys., w tym około 1650 osób w Wolnym Mieście Gdańsku. Władze hitlerowskie odmiennie traktowały Żydów gdańskich, pozwalając im na emigrację do Palestyny względnie do USA. W okresie od marca 1938 r. do sierpnia 1940 r. wyemigrowały z Gdańska 1193 osoby, natomiast około 450 Żydów wywieziono po tym terminie do gett w Generalnym Gubernatorstwie i do getta w Terezynie; 22 Żydów pozostało w mieście i doczekało wyzwolenia w marcu 1945 r.⁵

Żydzi zamieszkujący przedwojenne województwo pomorskie w większości byli ludnością napływową. Ci którzy mieszkali tu w okresie zaboru pruskiego, w większości identyfikowali się z państwem niemieckim i razem z ludnością niemiecką optowali po I wojnie światowej na rzecz Niemiec. Według naszych obliczeń wyjechało wówczas z Pomorza Gdańskiego około 4500 Żydów, to jest 2/3 ogółu. Na ich miejsce przybyła, szczególnie po 1925 r., ludność żydowska z Polski centralnej i południowo-wschodniej. Brak danych o stanie liczebności ludności cygańskiej. Ze względu na wędrowny tryb życia notujemy na Pomorzu Gdańskim tylko sporadycznie ich stałe zamieszkanie; miało to miejsce w Nakle – około 80 osób oraz na obszarze Wolnego Miasta Gdańska – w Sopocie około 300 osób. Agresja Trzeciej Rzeszy na Polskę i okupacja ziem polskich wprowadziły dramatyczną zmianę w położeniu ludności żydowskiej i cygańskiej⁶.

Znaczna część ludności żydowskiej opuściła jednak Pomorze w sierpniu i w pierwszych dniach września 1939 r.; w większości przypadków ucieczki przed zbliżającymi się wojskami niemieckimi przybierały masowe rozmiary. Głównym powodem migracji wojennej była obawa przed Niemcami; realizowana w Trzeciej Rzeszy polityka antyżydowska była bowiem znana. Po „nocy kryształowej” – 9/10 XI 1938 r. – nastąpiło w Niemczech zaostrzenie kursu antyżydowskiego. Co więcej, notujemy liczne wypowiedzi Hitlera i jego bliskich współpracowników o konieczności radykalnego rozwiązania „kwestii żydowskiej”.

Szczegółowe zasady postępowania z ludnością żydowską na Pomorzu Gdańskim zostały sformułowane we wrześniu i październiku 1939 r. Albert Forster, gauleiter i szef administracji cywilnej, w swojej pierwszej dyrektywie dla administracji cywilnej z 5 IX 1939 r. nakazywał, między innymi, wysiedlić z Pomorza ludność żydowską⁷. W tym czasie zapadły także odpowiednie decyzje centralnych władz policyjnych. Wymienić w tym kontekście należy postanowienia konferencji w Berlinie z 21 września oraz zarządzenie Reichsführera SS, Heinricha Himmlera, z 30 X 1939 r. Konferencje odbyte 8 XI 1939 r. w Krakowie oraz 4 I 1940 r. w Berlinie poświęcone były, między innymi, omówieniu praktycznej realizacji decyzji

⁵ G. Berendt, *Sytuacja ludności żydowskiej na terenie Wolnego Miasta Gdańska w latach 1920-1943*, w: *Emancypacja – asymilacja – antysemityzm*. Zbiór studiów pod red. Z. H. Nowaka, Toruń 1992, s. 76-77.

⁶ AP-Bydgoszcz, *Umwandererzentralstelle Danzig* (dalej cyt. UWZ), sygn. 31; J. Sziling, *Gminy wyznaniowe żydowskie w województwie pomorskim w latach 1920-1939*, w: *Mniejszości narodowe i wyznaniowe w województwie pomorskim w okresie międzywojennym (1920-1939)*, Zbiór studiów pod red. M. Wojciechowskiego, Toruń 1991, s. 45-59.

⁷ J. Sziling, *Jesień 1939. Dokumentacja pierwszych miesięcy okupacji niemieckiej na Pomorzu Gdańskim*, Toruń 1989, s. 46.

o wysiedleniach Polaków i Żydów z tzw. ziem wcielonych. Drugi element polityki władz niemieckich wobec ludności żydowskiej ujawnia R. Heydrich w rozmowie z admirałem W. Canarisem w dniu 8 IX 1939 r., kiedy to jednoznacznie stwierdził: „Ludzi należy rozstrzeliwać lub wieszać natychmiast, bez dochodzeń. Szlachta, duchowieństwo i Żydzi muszą być zlikwidowani”. Dowódca Selbstschutzu w powiecie wyrzyskim, Werner Köpenick, potwierdził, że podejmując jesienią 1939 r. decyzje o egzekucji Żydów i Polaków „działał w ramach ogólnie mu udzielonego polecenia”, jak też zgodnie z rozkazami bezpośrednich przełożonych⁸.

Usunięcie z Pomorza Gdańskiego ludności żydowskiej realizowano poprzez:

- a/ likwidację fizyczną w pobliżu miejsca zamieszkania,
- b/ wysiedlanie do Generalnego Gubernatorstwa, Kraju Warty i rejencji ciechanowskiej. Metody realizacji powyższych celów były jednak zróżnicowane. Zachowane materiały źródłowe nie pozwalają na pełne wyjaśnienie różnic w postępowaniu nazistowskich władz okupacyjnych. Lokalne władze partyjne, administracyjne i policyjne otrzymywały polecenia usunięcia z ich terenów ludności żydowskiej, natomiast sposób przeprowadzenia tegoż był już zasadniczo od nich uzależniony.

Nie referując przebiegu eksterminacji ludności żydowskiej na Pomorzu Gdańskim – pochłonęła ona najmniej 600 osób – chciałbym jednak podkreślić kilka jej charakterystycznych elementów: 1) aresztowania obejmowały w zasadzie całą ludność żydowską danej miejscowości, z wyjątkiem kilku miast, i przeprowadzone były już we wrześniu 1939 r.; 2) przebywający w aresztach i więzieniach Żydzi byli bardzo brutalnie traktowani, szykanowani, zmuszani do różnych, często bezcelowych, prac; 3) w egzekucjach ginęły rodziny żydowskie, od dzieci do starców włącznie; 4) sposób przeprowadzenia egzekucji odznaczał się bardzo często wyrafinowanym sadyzmem⁹.

Pozostałą ludność żydowską wysiedlono z okręgu, a dotyczyło to głównie mieszkańców Dobrzynia n/Drwęcą, Gdyni, Lipna, Rypina i Torunia. Według spisu niemieckiego z grudnia 1939 r. na Pomorzu Gdańskim pozostało 3229 Żydów, natomiast spis z grudnia 1940 r. wykazał już tylko 113 Żydów. Ostatnie wysiedlenia ludności żydowskiej nastąpiły w lutym 1941 roku¹⁰.

Eksterminacja i wysiedlenia ludności żydowskiej były połączone z zajęciem i konfiskatą majątku ruchomego i nieruchomego. Ponadto grabiono i burzono synagogi (przez okres okupacji niemieckiej przetrwały tylko dwie synagogi – w Fordonie i Starogardzie Gdańskim), domy modlitwy i cmentarze żydowskie.

Po „nocy kryształowej” w polityce władz nazistowskich nastąpiła wyraźna radykalizacja metod prowadzących do usunięcia ludności żydowskiej, a agresja na Polskę i okupacja ziem polskich niewątpliwie miały w tym zakresie istotne znaczenie. Ten etap przejściowy – przed przystąpieniem do „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej” – obserwujemy i na Pomorzu Gdańskim. Uwzględniając efekt

⁸ S. Datner, J. Gumkowski, K. Leszczyński, *Wysiedlanie ludności z ziem polskich wcielonych do Rzeszy*, w: *Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce*, Warszawa 1960, t. XII, s. 33 i nast.; J. Sziling, *Jesień 1939*, s. 14 i nast.

⁹ J. Sziling, *Eksterminacja Żydów na Pomorzu Gdańskim w latach 1939-1945*, w: *Emancypacja – asymilacja*, s. 79-89.

¹⁰ AP-Bydgoszcz, materiały nie uporządkowane.

końcowy, to właśnie na Pomorzu Gdańskim Trzecia Rzesza osiągnęła najwcześniej swój cel – całkowite usunięcie ludności żydowskiej¹¹.

Na Pomorzu Gdańskim na stałe osiadłe rodziny cygańskie mieszkały w Nakle – 74 osoby i w Sopocie – 301 osób (według rasistowskich kryteriów hitlerowskich byli wśród nich i tzw. mieszańcy). Szef policji niemieckiej nakazał wstrzymanie wszelkich wysiedleń ludności cygańskiej w czasie wojny z Rzeszy i z terenów do niej inkorporowanych, a to z powodu zatrudniania Cyganów w zakładach zbrojeniowych jako robotników wykwalifikowanych oraz pełnienia przez wielu tzw. mieszańców cygańskich służby wojskowej. Poinformował on również, iż w przygotowaniu jest projekt ustawy o traktowaniu Cyganów w okresie powojennym. Dopiero zarządzenie Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy z 29 I 1943 r., dotyczące „zwalczania plagi Cyganów”, umożliwiło usunięcie z tych miast ludności cygańskiej. Dnia 29 III 1943 r, funkcjonariusze policji kryminalnej i ochronnej oraz członkowie SA aresztowali całą ludność cygańską w Nakle i 31 marca odtransportowano ją do obozu koncentracyjnego i zagłady Auschwitz¹². Tak więc do końca 1943 r. władze niemieckie całkowicie wysiedliły z Pomorza Gdańskiego ludność żydowską i cygańską.

Ukraińcy, Białorusini i Rosjanie, przybyli na Pomorze Gdańskie po 1920 r. Byli to polityczni „emigranci, dawni jeńcy wojenni wzięci do niewoli przez Niemców, bądź też internowani oficerowie i żołnierze z rodzinami, walczący wraz z wojskiem polskim podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. Po zakończeniu walk sojusznicy zostali skoncentrowani między innymi w obozach internowanych w Toruniu [...], Tucholi [...], Strzałkowie [...]. Ostateczne uregulowanie sytuacji prawnej emigrantów z Rosji w Polsce nastąpiło w 1924 r. Otrzymali oni wówczas status tzw. bezpaństwowców i mogli, jeśli chcieli, osiedlić się na stałe w Polsce”¹³. W latach 1939-1940 Wehrmacht zwalniał z obozów jenieckich żołnierzy Wojska Polskiego narodowości ukraińskiej i białoruskiej, którzy nie zawsze chcieli powracać do rodzin mieszkających na terenach okupowanych wówczas przez ZSRR i pozostawali pod okupacją niemiecką.

Centrum politycznym dla emigrantów ukraińskich, białoruskich czy rosyjskich był przede wszystkim Berlin, natomiast na okupowanych ziemiach polskich – Kraków – stolica Generalnego Gubernatorstwa oraz Warszawa¹⁴. Powyższe mniejszości narodowe zamieszkujące tzw. ziemie wcielone, w tym i Pomorze Gdańskie, mogły kontaktować się jedynie ze swoimi organizacjami w Rzeszy, a nie w Generalnym Gubernatorstwie. W Niemczech funkcjonowały już od wielu lat organizacje ukraińskie i białoruskie i jesienią 1939 r. powołały one swoje filie – za zezwoleniem władz niemieckich – na anektowanych ziemiach polskich. W grudniu 1939 r. powołano w Bydgoszczy oddział „Ukrainische Nationale Vereinigung”, grupujący początkowo 30 członków. Oddział powyższy obejmował tylko obszar rejencji bydgoskiej. W 1940 r. powołano w Toruniu oddział Białoruskiego Komite-

¹¹ J. Sziling, *Eksterminacja Żydów*, s. 88.

¹² AP-Bydgoszcz, UWZ, sygn. 31; ibidem, *Akta m. Nakla z lat 1939-1945*, sygn. 33.

¹³ Z. Waszkiewicz, Z. Karpus, *Dzieje parafii Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Toruniu w latach 1920-1991*, w: *Diecezja toruńska. Historia i teraźniejszość*, pod red. S. Kardasza, Toruń 1995, t. 15/16/17, s. 48.

¹⁴ Por. R. Torzecki, *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy (1933-1945)*, Warszawa 1972, passim; C. Madałczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, Warszawa 1970, t. I-II, passim.

tu Samopomocy w Niemczech. Organizacje powyższe koncentrowały się na działalności integracyjnej, kulturalno-oświatowej i charytatywnej. Na Pomorzu Gdańskim wzrosła również kilkakrotnie liczba Ukraińców i Białorusinów, bo w grudniu 1940 r. było ich około 6 tys. Zamieszkiwali oni głównie większe miasta¹⁵. Istotnym problemem tej ludności była możliwość posyłania dzieci do szkół. O ile władze niemieckie nie stwarzały przeszkód na poziomie szkoły powszechnej, to były przeciwnie kształceniu ich dzieci w szkołach średnich i wyższych, gdyż stwierdzano, że „nie leży to w interesie Rzeszy”. Osobnych szkół dla tych mniejszości narodowych na Pomorzu nie tworzone¹⁶.

Główne elementy polityki okupacyjnych władz niemieckich wobec powyższych mniejszości narodowych na Pomorzu Gdańskim, to:

- pełna kontrola policyjna i administracyjna,
- popieranie wniosków o zaliczanie do tzw. warstwy pośredniej pod warunkiem wyrzeczenia się własnej narodowości,
- preferowanie ich kosztem ludności polskiej, między innymi w przydziałach artykułów reglamentowanych,
- wykorzystanie do celów politycznych.

Tak w okresie międzywojennym, jak i w latach okupacji nie było znaczących kontaktów tych grup narodowościowych z ludnością polską, społeczności te żyły obok siebie.

Podsumowując politykę okupacyjnych władz niemieckich wobec mniejszości ukraińskiej i białoruskiej, trzeba stwierdzić, że całkowicie była ona podporządkowana bieżącym interesom politycznym Niemiec – decydowała przydatność narodów zamieszkujących ZSRR do celów politycznych Trzeciej Rzeszy wobec tego państwa. Polityka wyznaniowa podporządkowana była celom politycznym okupanta niemieckiego. Małe związki wyznaniowe (np. adwentyści, baptyści, mennonici) zostały rozwiązane, a ich mienie skonfiskowane. Niektóre ze zdelegalizowanych na Pomorzu Gdańskim związków wyznaniowych działały legalnie w Generalnym Gubernatorstwie. Parafie prawosławne podporządkowane zostały zwierzchnikowi diecezji prawosławnej Berlina i Niemiec biskupowi Łade w Berlinie¹⁷.

Koncepcja państwa narodowosocjalistycznego przewidywała dominację narodu niemieckiego, zakładała też system hierarchiczny. Mniejszości narodowe były elementem obcym w Rzeszy i władze niemieckie planowały albo całkowite usunięcie niektórych grup etnicznych, albo też wykorzystanie pozostałych grup w zakresie politycznym, gospodarczym czy militarnym.

Okupacyjne władze niemieckie na Pomorzu Gdańskim w swojej polityce wobec mniejszości narodowych realizowały dwa warianty:

- 1) wariant eksterminacyjny,
- 2) wariant instrumentalno-tolerancyjny.

Pierwszy wariant zastosowano wobec ludności żydowskiej i cygańskiej, natomiast drugi – wobec pozostałych mniejszości narodowych.

¹⁵ AP-Bydgoszcz, UWZ, sygn. 31 ; ibidem, materiały nie uporządkowane.

¹⁶ Archiwum Państwowe w Toruniu, *Akta m. Torunia z lat 1939-1945*, sygn. 579.

¹⁷ „Kyrios” z lat 1940-1941 i 1942-1943.

THE ATTITUDE OF GERMAN OCCUPATION AUTHORITIES TOWARDS THE ETHNIC AND DENOMINATIONAL MINORITIES ON THE TERRITORY OF THE GDAŃSK POMERANIA (1939-1945)

Summary

The subject of the present paper is the history of ethnic minorities and minority denominational unions on the territory of the administration unit established in 1939 by the German invader: the Reich District of Gdańsk-Western Prussia. A major part of Chat occupational administration unit covered the prewar Polish Region of Pomerania.

The starting point has been provided by the data concerning the size and distribution of ethnic minorities, their origin and forms of political and other organisation as well as their attitude to the Polish state and then to the Third Reich. In the present considerations I have not taken into account the German and Polish population, although it should be remembered that in view of the German statistics in the beginning of the occupation the German population should be considered an ethnic minority, while after March 1942 the main minority were Poles. The prisoners of many different camps and forced labourers from various countries were not taken into account either.

The main line of reasoning focuses on the presentation of the premises determining the attitude of German occupational authorities to ethnic groups and, in such a context, the elements of the ethnic policy implemented in the Gdańsk Pomerania. This applies, on the one hand, to the history of the Jewish and Gipsy populations, condemned by the German authorities to physical extermination, and, on the other, to the privileged Ukrainian and Russian minorities.

Minority denominational unions were condemned either to extermination or suffered a significant restriction of their previous activities. The attitude to religions and churches was determined by political, national, and ideological premises.

As a result of the policy implemented by the German authorities, till the end of the occupation Jewish and Gipsy populations were completely eliminated, whereas Russians and Ukrainians left the territories under consideration, retreating with the Nazi troops to Germany.

The preserved German materials do not permit reconstruction of the mutual relations between the aforementioned ethnic groups and the Polish or German population.